

"ויאמר משה לחובב בן רעואל המדיני חותן משה נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם לכה איתנו והטבנו לך כי ה' דיבר טוב על ישראל. ויאמר אליו לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך. ויאמר אל נא תעזוב אותנו כי על כן ידעת חנותנו במדבר והיית לנו לעיניים. והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך. ויסעו מהר ה' דרך שלושת ימים..

יתרו נזכר בספר שמות בהיותו חותנו של משה. יתרו מוזכר כאשר הגיע לבקר את משה במדבר עם ציפורה בתו שהיא אשת משה. יתרו אף מוזכר בנותנו עצה לסדר בתי הדין בעם ישראל. עצה זו נתקבלה ומשמשת עד היום במבנה בתי הדין. יחד עם זאת זוכה יתרו לכבוד גדול בעם ישראל. בפרשתנו מוזכר יתרו כשמשנה פונה אליו כדי שימשיך עמם ולא ישוב לארצו. לא נאמר כאן מה היתה תשובתו להצעה זו. חז"ל הוסיפו ביאורים לעניין זה. בספר שמות נכתב בפירושו "וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו", האם מדובר אחרי מה שמסופר כאן אצלנו? הקשר הרגשי והקרוב בין יתרו ומשה מודגש גם בעצתו של יתרו על מינוי הדיינים "נבול תיבול גם אתה" וכאן יש מעין דאגה אישית הפוכה של משה ליתרו. זאת בנוסף לדאגה הרבה שהשקיע משה בקבלת פני חותנו.

כט

מיהו "חובב"? 1

"חובב" הוא יתרו שנאמר: "מבני חובב חותן משה". ומה תלמוד לומר "ותבאנה אל רעואל אביהן", מלמד שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא. ושמות הרבה היו לו. יתרו – על שם שייתר פרשה אחת בתורה. חובב – שחיבב את התורה. מהו "נוסעים אנחנו"?

"נוסעים אנחנו" – מיד, עד שלושה ימים אנו נכנסים לארץ. שבמסע זה הראשון נסעו על מנת ליכנס לארץ ישראל, אלא שחטאו במתאוננים. מהו "אנחנו"?

ומפני מה שיתף משה עצמו עימהם? שעדיין לא נגזרה גזרה עליו וכסבור שהוא נכנס. רש"י

מיהו "חובב"? 2

מצאנו שציפורה היא בת רעואל והנה חובב הוא בן רעואל והנה הוא אחי ציפורה. ולפי שיקול הדעת שהוא יתרו. ואמר על דבר יתרו כאשר בא אל המדבר אשר הוא חונה שם. ואם יטעון טוען כי הכתוב אמר על יתרו חותן משה, יש להשיב כי דרך המקרא לקרוא אבי הנערה ואחיה חותן והעד לחובב בן רעואל המדיני חותן משה. וכבר נתברר שחובב אחי ציפורה וקראו חותן משה.

ורבים אמרו שחובב הוא יתרו והוא אבי ציפורה ורעואל היה זקנה. וחכמינו אמרו שבעה שמות היו לו ליתרו ושבעים פנים לתורה.

ראב"ע

מיהו "חובב"? 3

"לחובב" – הוא יתרו.

רשב"ם

מנין השם "חובב"?

חובב הוא שם חדש שקראו ליתרו כאשר שב לתורת ישראל, כי זה דרך כל המתגייר כי לעבדיו יקרא שם אחר.

מה חשב יתרו על הצעת משה ומה היתה תשובתו?

והנה משה חילה פניו ללכת עמם ואמר לו סתם "והטבנו לך". והוא חשב שיתנו לו מן השלל כסף וזהב ובגדים וצאן ובקר ולא תהיה לו נחלה בתוכם. ועל כן לא היה חפץ.

וענה "כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך" – כי שם לי נחלה ונכסים וכבוד.

מה ענה משה ליתרו על סירובו הראשון?

אז אמר לו משה – "אל נא תעזוב אותנו" – כי מדעתך המדבר תהיה לנו לעיניים בכבוש הארצות ותורנו הדרך אשר נעלה בה. ומכל הטוב ההוא אשר ייטיב ה' לנו נטיב לך, רמז לתת לו אחוזה בארץ טובה בשכרו על טורח וועזרתו אשר יעזרם בכיבוש הארץ.

מה עשה יתרו לבסוף?

ועל דעתי כי נתרצה אליו בזה ועשה כן. כמו שאמרו בירושלמי: בני קיני חותן משה מביאים וקורין, דכתיב "לכה איתנו והטבנו לך".

רמב"ן

עד כמה היו קרובים ישראל לארץ ישראל?

"נוסעים אנחנו" אמרו חז"ל לומר שלא נשאר להם אלא נסיעה אחת ויגיעו למחוז חפצם.

אכן לצד שלא הבטיח ה' בהבטחותיו לאבותינו לתת לנו אלא ארץ כנען ולא ארץ סיחון ועוג. ולצד שהיו אז נוסעים לארץ סיחון ועוג אמר לחובב "נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן" – גם כן לכם. הגם שלא נתנו לאבותינו יתן אותו לנו, כי ידע בנבואה מה שעתיד להיות.

מהו "אותו"?

עוד התכוון במאמר "אותו אתן לכם" – רמז כי ארץ סיחון ועוג יתנם ה' להם בכינוי לרמז כי גם אל משה כי הוא לכדה והורישו לשני המטות וחצי המטה. ודקדק לומר אותו, למעט ארץ כנען כי לא למשה יתננה אלא ליהושע.

מהו "והטבנו לך"?

"לכה אתנו והטבנו לך" – כוונת הדברים הוא לצד שאמרו, ארץ ישראל נתחלקה לשבטים ולא לגרים. ומעתה אין מקום לתת חלק ונחלה לבני חובב תוך ישראל זולת בדרך מתנה מחלקם. ולזה כשבא משה להבטיחו דקדק לומר לו "והטבנו לך" פירוש מחלק ישראל יתנו לו בתורת הטבה.

מה חשב משה בהבטחה זו?

ולצד שחש משה שלא יחפצו במאמר משה מה' סיבות אשר יסובבו מהדבר. ג' יסובבו מבחינת המתנה. וב' מבחינת ההבטחה. ג' מבחינת המתנה.

ג' מבחינת המתנה, א' לצד שיתבייש הנשפע מהמשפיע. ב' לצד שיתמעט כבוד המקבל מתנה בעיני הנותן ולא יהיה עומד בעיניו בכבוד הראשון. ג' לצד המעטת המתנה בערך אדם גדול תהיה לו לחרפה וימאס מציאותה מהעדרה.

ב' מבחינת ההבטחה, א' מצד שיש לחוש שינחם מדברו הטוב אשר דיבר לעשות, או מצד צרות עין כי תרע עינו מתת מוטבו. או כי יתמעט אהבת המבוטח ממנו בלבן. והב' לצד שלא תשיג ידו עשות. ולזה נתחכם משה בנועם דבריו והסיר כל ה' החששות הנזכרים.

מהו "לכה אתנו והטבנו"?

"לכה אתנו והטבנו" – בעד הליכתך עמנו הטבנו לך ומעתה ההטבה אינה בחינם ויכול לתבוע ולהוציא בדיינים. ובדרך זה הוסר מיחוש הבושה דמאן דאכיל דלאו דיליה. גם

מיחוש המעטת בכבודו לצד שנהנה ממנו. גם מיחוש ביטול ההבטחה כי יתנחם שהרי אינו הולך עמם ועוזב ארצו ונחלתו אלא בתנאי זה.

מהו "והטבנו לך"?

"והטבנו לך" – פירש שיעור ההטבה שיהיה חלק בני חובב מובחר וטוב מכל חלק עם בני ישראל שיתנו לו חלק המובחר – נתנו לו דושנה של יריחו.

מהו "כי ה' דיבר טוב על ישראל"?

"כי ה' דיבר טוב על ישראל" – בזה סתר ב' מיחושים שנשארו מהמיחושים שרשמנו והם המעטת ההטבה ומניעת הישג יד לקיים הבטחון. "כי ה' דיבר טוב" וטובת ה' מופלאת היא. ולשיעור זה תהיה ההטבה גדולתה הערך וראויה להתכבד. גם חזקה ובריאה ואין בה חזרה כי ה' לא איש הוא ויתנחם. ובפרט מדבריו הטוב. כי דווקא על הרעה הוא שניחם. ודקדק לומר "על ישראל" לתוספת חיזוק הטוב לצד שהוא לישראל ולא לאומות העולם ולא ינחם על הטובה להם.

אור החיים

השאלות:

מאחר שלא נתרצה יתרו לילך עמם בהבטחה ראשונה, מה מוסיף לו משה כשאמר לו שנית "והיה הטוב אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך"?

עוד למה קראו חובב עכשיו?

עוד היה לו לומר הולכים אנחנו או תסע אתנו מדוע אמר "נוסעים אנחנו ולכה אתנו"?

עוד מדוע אמר פעמיים "אלך" למה לי?

מדוע אמר "על ישראל" ולא אמר לישראל?

מה משמעות "נוסעים"?

נראה שלשון הליכה נופל על תנועת הרגלים לבד המעתיקים את האדם ממקום למקום. אבל יכול להיות שאף בהיותו הולך למקום אחר מכל מקום עדיין דעתו קשורה במקום אשר הלך משם. אבל לשון נסיעה העתקה כוללת לגופו ולמחשבתו מכל וכל. כי מטעם זה אמר הקב"ה לאברהם "לך לך מארצך" כי בהתחלה וודאי מסתמא עדיין נפשו קשורה בבית אביו. לבסוף נאמר "הלוך ונסוע", תחילה היה הולך ואחר כך נוסע, כי נשנו אלוים את כל בית אביו.

מדוע אמר "חובב" ולא יתרו?

"ויאמר משה לחובב" – העלים ממנו שם יתרו כי אולי יחשוב שקשים גרים לישראל כספחת, כי כל יתר כנטול דמי ועל שם זה הוא נקרא יתרו. ואם כן מסתמא לא יקרבוהו כראוי. על כן שינה שמו מיתרו לחובב לרמוז על מה שנאמר "ואהבתם את הגר". שיהיה חביב עליהם, על כן שאל ממנו שילך. ואמר "נוסעים אנחנו" כי לגבי אצלינו נקרא נסיעה מן המקום אשר יצאנו משם כי אין לנו שם נחלה וחרם ומשפחה. אמנם לגבי דידך נקרא הליכה מארצך וממולדתך ואף על פי כן אני מבקש "לכה אתנו והטבנו לך כי ה' דיבר טוב על ישראל". רצה לומר צויה לנו להיטיב עם מי שמדבק בנו. ושייך בזה לומר "על ישראל" כי לשון על משמש על התוספת שעל העיקר.

מה חרה ליתרו בהצעתו של משה?

"ויאמר אליו לא אלך" היה חרה לו שהזכיר לו לשון הליכה לחשדו שמחשבתו עדיין משוטטת בארצו ובמרום מולדתו, כי באמת היתה התורה כל כך חביבה עליו עד שיהיה מסלק אפילו מחשבתו מכל וכל מן ארצו ומולדתו והיה לו חשק מכל וכל לדבק בשכינה.

מהי תשובתו של יתרו?

על זה אמר "כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך" – זה יקרא הליכה כשאלך אל ארצי לגייר את בני משפחתי כי אז וודאי תמיד תהיה מחשבתי משוטטת במקום קדוש זה אשר נפשי קשורה בו.

כיצד מסביר משה את דבריו?

"ויאמר אל נא תעזוב אותנו" – מעולם לא חשדתיך שבשובך לביתך תשכח המעמד הקדוש הזה, אלא דאגתי מאחר שאתה רואה את העם הזה כי ברע הוא וכל החניות הם בתרעומת ומחלוקת ותלונה, אולי בעבור זה לא יעלה ברצונך לשוב אצלנו. וזהו שאמר "אל נא תעזוב אותנו" – כי במילת "אותנו" חתם כל העניין ובא לומר ירא אני פן תהיה העזיבה מאיתנו "כי על כן ידעת חנותנו במדבר" ורצה לומר על אשר ידעת חנותינו שכל החניות היו בתרעומת על השכינה שסרו מאחורי ה'. על כן אני דואג פן לא תשוב אלינו. ואף בלכתך עמנו תהיה מחשבתך על ארץ מולדתך לאמור "מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה בשלום שמה" לא כחניות ההלו שהם בתרעומת כאמור. לכן אני מבקש שאפילו אותנו אל תעזוב כי בזה תהיה מזכה הרבים ועיני כל ישראל יהיו עליך ללמוד קל וחומר ממך. שאם אתה עזבת ארץ מולדתך ושררתך ובאת לדבק בשכינה, קל וחומר ישראל. וזהו שאמר "והיית לנו לעיניים" – וזכות הרבים יהיה תלוי בך.

"והיה כי תלך עמנו" – כי עיקר צורך דבר זה הוא בהיותך הולך עמנו ומחשבתך משוטטות בארץ מולדתך בראותך קלקול הסדר שבינינו ועל כן אנו צריכים ביותר אותך כדי לזכות הרבים. "והיה הטוב אשר ייטיב ה' עמנו" על יושר מעשינו "והטבנו לך" ומשלך יתנו לך. כי מאחר שאתה תהיה סיבה אל תיקון עניינינו וזכות הרבים תלוי בך אם כן מי יאכל ומי יחוש חוץ ממך. ואז שתק יתרו ונעתר לו כי זכות הרבים גדול.

בדרך פשוטו – הבטיחו בטובה גופנית באומרו "והטבנו לך" ולא הזכיר השם ולא רצה לקבל כי אמר אלך אל ארצי ושם יהיה לי טובה הרבה. ואחר כך הבטיחו בטובה רוחנית שיהיה מכלל הסנהדרין שנקראו עיני העדה כמו שאמר "והיית לנו לעיניים". ואמר "והיה הטוב אשר ייטיב ה' עמנו" הזכיר השם בטובה רוחנית זו כי יתן ה' את רוחו עליו ונעתר לו. וכן היה לדעת חז"ל שמבני יתרו זכו וישבו בלשכת הגזית ובוודאי היה זה מהבטחת והיית לנו לעיניים.

כלי יקר

כיצד בסופו של דבר נהג יתרו?

אמנם הלך בבירור וגם שב למדבר.

מדוע רצה משה שיתרו ישאר איתם?

"לכה אתנו" – אלא אם אין אתה אין לנו אחר. כי אין אנו רוצים להתרועע עם אחר שיהיה יודע חנותינו כמותך ורק עמך טוב לנו.

הנצי"ב

מהו משמעות השם "חובב"?

"חובב" – הוא אדם שחיבה זו של ה' מחייבת אותו. והוא חש שנתחייב בה כלפי ה' והרי זה שם נאה ליתרו שעבר מתוך הכרה מן האלילות ליהדות.

מהו "נוסעים אנחנו"?

"נוסעים אנחנו" – הם נסעו אפוא מתוך ההנחה שייכנסו לארץ מיד. כי כבר הושלם מתן תורה והיגיעה השעה לרשת את הארץ, שהתורה תמצא בה את הגשמתה המלאה. רש"ר הירש

כיצד מנסה משה לשכנע את יתרו?

אמר לו משה אם מתיירא אתה ללכת עמנו מפני סכנת המלחמה הן "נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם" ולא נצטרך למלחמה כי ה' נותנו לנו בלא מלחמה. ואם כן לכה אתנו ותיקח גם אתה חלק בטובה זו אחר שאתה כאחד מאתנו.

מלבי"ם

ל

מהו "אל ארצי ואל מולדתי"? 1

"אל ארצי ואל מולדתי" – אם בשביל נכסי אם בשביל משפחתי.

רש"י

מהו "אל ארצי"? 1

"אל ארצי" – שאדור שם היום ושם נולדתי.

ראב"ע

מהו "אל ארצי ואל מולדתי"? 2

"כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך" – שלא תסבול זקנתי אוויר ארץ אחרת ומזונותיה.

ספורנו

מהו "אל ארצי"? 2

"כי אם אל ארצי..אלך" – במדרש: ר' יהושע אומר שלחו מכבודו של עולם. ר' אליעזר המודעי אומר: אמר לו כלום הנר מהנה אלא במקום החושך, מה אני מהנה בין חמה ולבנה, אלא אני הולך לארצי ומגייר כל בני מדינה ואביאם ללמוד. יכול לא עשה כן, הרי אומר "ובני קני וכו'".

מהו "אלך"? 1

"אלך" – לר' יהושע נתכוון לומר, לא אלך כי אם אל ארצי ולא לטעם חביבות ארצי לבד, אבל זולת זה הייתי יושב, לא כן הוא אלא אלך על כל פנים.

לר' אליעזר לא אלך לחלוטין בהליכה זו, "כי אם אל ארצי ואל מולדתי" – אל אשר יאות לבני ארצי ומולדתי אלך לגיירם ולשוב. כפל לומר ארצי ומולדתי לומר, אם אמצא מקום אגיייר כל בני מדינתי ולפחות בני מולדתי.

אור החיים

מהו "אל ארצי ואל מולדתי"? 2

"אל ארצי" – למכור נכסים שלי.

"ואל מולדתי" – ליטול רשות ופטירה מהם, אז אוכל לשוב לארץ ישראל.

או, היאך אתה אומר לי לילך עמכם וכי אלך אל ארצי ומולדתי, הלא אני לא אהיה כי אם כגר בלי אחוזת נחלה. ולא ירצה עוד מי ממולדתי לילך עמדי כדי להיות לצוותא. והאיך עצתך ללכת עמך. ומזה הבין שתי הכוונות.

הנצי"ב

מהו מעלתו של יתרו?

סיפר הכתוב כי דרך השלמים שלא לעשות שום דבר על מנת לקבל פרס או מתיקות

איזה טובה והנאה, רק שיעשה הטוב בעבור שהוא טוב. ואמר ששמע ממשה שמטרת נסיעתו לא יהיה רק כדי שיקבל על זה עושר ונכסים.

מהו "לא אלך"? 1

"לא אלך" – כי בזה טוב יותר שאלך אל ארצי ששם יוכל לפרסם אמונת ה' ולגייר בני ארצו הטועים.

מלבי"ם

לא

מהו "אל נא תעזוב"? 1

"אל נא תעזוב" – אין נא אלא לשון בקשה, שלא יאמרו לא נתגייר יתרו מחיבה, סבור היה שיש לגרים חלק בארץ, עכשיו שראה שאין להם חלק הניחם והלך לו. מהו "ידעת חנותנו במדבר"?

"כי על כן ידעת חנותנו במדבר" – כי נאה לך לעשות זאת, על אשר ידעת חנותנו במדבר וראית ניסים וגבורות שנעשו לו.

מהו "על כן ידעת"? 1

"כי על כן ידעת" – כמו על אשר ידעת.

מהו "והיית לנו לעיניים"? 1

"והיית לנו לעיניים" – כל דבר ודבר שיתעלם מעינינו תהיה מאיר עינינו. דבר אחר – שתהא חביב עלינו כגלגל עינינו.

רש"י

מהו "על כן ידעת"? 2

"כי על כן ידעת" – הואיל וידעת חנותנו, שידעת המקום שחנינו שם.

מהו "והיית לנו לעיניים"? 2

"והיית לנו לעיניים" – להראות הדרך.

יש אומרים רמז על העצה שנתן למשה, שהראה לו מה שלא ידע וזה טעם לעיניים.

ראב"ע

מהו "אל נא תעזוב"? 2

"אל נא תעזוב אותנו" – ילכו בניך לפחות עמנו.

מהו "על כן ידעת"? 3

"כי על כן ידעת חנותנו במדבר" – ואם יעזבונו גם בניך תחללו את ה' בעיני האומות. שיאמרו אילו ראה יתרו בהם עניין אלוקי באמת לא היה עוזב אותם הוא ובניו. ובזה הסכים משה ויתרו ובניו, כי אמנם יתרו חזר אל ארצו ובניו הלכו עם ישראל בלי ספק.

ספורנו

מהו "על כן ידעת"? 4

"כי על כן" – אשר ידעת ונתת על לב צרכינו בחנותינו במדבר וגם היית לנו לעיניים לתת לנו עצה טובה, דוגמת עיניים הייתי לעזור.

רשב"ם

מהו "אל נא תעזוב"? 3

"אל נא תעזוב אותנו" – לדברי רבי אליעזר, מבקש ממנו שלא ילך אפילו לפי שעה, הגם שדעתו לחזור. על ידך האירו דרכינו בעצתך והסכים ה' על עצתך, אם כן יכול אתה להאיר אפילו לפני חמה ולבנה.

לדברי רבי יהושע, אין נכון עתה לעזוב אותנו. בשלמא אם לא באת אצלנו כל עיקר אין אני חושש לך, אבל עתה שבאת וידעת חנותנו במדבר – לצד שישראל מכוסים בעננים ואין אדם יודע מקומם. אמור מעתה קודם לכן לא נודע תחנותם וחובב הודיעו ה' חנותם של ישראל.

הסכים ה' למה שהאיר עיניהם בעצתו. ואין נכון לעזוב אותם אחר כל זה כי יש בזה חילול ה' כי יאמרו שעמד על אמונתם והתשיבוהו כל כך ועזב אותם. אין זה אלא שלא הוצדקו אצלו מופתי האמונה ואין נכון עשות כן. וכשלא קיבל גרשו משה מכבודו של עולם.

אור החיים

מהו "אל נא תעזוב"? 4

"אל נא תעזוב אותנו" – לגמרי, אלא תחזור בעוד אנו במדבר.

מהו "על כן ידעת"? 5

"כי על כן ידעת חנותנו במדבר" – ובהיותנו במדבר ואנו צריכים להשיג צרכי בני אדם מאומות העולם הקרבים לנו. ואחר שאין אנו יודעים במדבר מאומה ואתה ידעת אל נכון.

מהו "והיית לנו לעיניים"? 3

"והיית לנו לעיניים" – למורה דרך כאן סמוך זאת העיר וזו האומה.
הנצי"ב

כיצד מנסה משה לשכנע את יתרו? 1

"אל נא תעזוב אותנו" – שהייתך בתוכנו הוא לטובתנו ואם תלך מעמנו יהיה בכך משום עזיבה. "כי על כן" – כי לא מתוך שיקולי התועלת שלך, אלא משום כך פניתי אליך. "ידעת" – כי אתה בקי בטיב הקרקע של מקומות חנייתנו, נהירים לך שבילי המדבר ובכל מקום שה' יורה לנו לחנות. אתה מכיר את מעלות הסביבה שנוכל להפיק מהן תועלת.

"והיית לנו לעיניים" – בקיאותך בטיב המקומות תביא לנו תועלת.

מהו השכר הצפוי ליתרו?

וכאשר אמרתי "והטבנו לך" לא נתכוונתי למתן שכר אלא תמצא אצלינו תחליף לארצך ולמולדתך שוויתרת עליהם למעננו. הקרבן שאתה מקריב לנו והתועלת הגדולה שנפיק ממך יקנו לך את הזכות ויטילו עלינו את החובה להעניק לך ארץ ומולדת בתוכנו. ניתן לך חלק בארץ שה' יתן לנו.

משה אומר שהטובה המובטחת ליתרו היא מעין הטובה שה' יעשה עם ישראל.

יש בכך עדינות אל יתרו – אל תחשוש לקבל מאתנו טובה זו, שהרי גם אנחנו מקבלים את הארץ מידי ה' ומחזיקים לו טובה על כך. כי ה' יעשה טובה "עמנו" ויתן לנו מתנת חינוך. ואילו אנחנו נעשה טובה לך וניתן לך את המגיע לך.

רש"ר הירש

כיצד מנסה משה לשכנע את יתרו? 2

כי בהליכתך תעשה טובה לכללות העם הזה. ותחת שאתה רוצה להיטיב עם בני מדין, תטיב עם בני ישראל באשר אתה בקי בענייני חנותנו. ותהיה לנו לעיניים כי נהנה ממך עצה ותושיה.

"כי על כן ידעת" – הלא לתכלית זה עצמו שאתה חפץ לזכות את הרבים לתכלית זאת ידעת את חנותנו במדבר ובאת אלינו והיית לנו לעיניים בעבר, שעל פי עצתך בחרנו שופטים וה' הסכים אל עצתך ולתכלית זה תלך עמנו גם עתה.

מלבי"ם

לב

מהו "הטוב ההוא"? 1

"והיה הטוב ההוא" – מה טובה הטיבו לו, אמרו, כשהיו ישראל מחלקים את הארץ היה דושנה של יריחו ת"ק אמה על ת"ק אמה והניחוהו מלחלוק. אמרו, מי שיבנה בית המקדש בחלקו הוא יטלנו, בין כך ובין כך, נתנוהו לבני יתרו.

רש"י

מהו "הטוב ההוא"? 2

"והיה הטוב ההוא" – ה' פעמים טובה כתיב כאן כנגד ה' מאות אמה דושנה של יריחו.

והטבנו, טוב, הטוב, ייטיב, והטבנו בגמטריא ביריחו.

בעל הטורים

"והיה כי תלך..והיה"

השאלות:

למה כפל "והיה" ב' פעמים?

כל הכתוב מיותר שהן הן הדברים הנאמרים במאמר הראשון?

התשובות:

לדעת ר' אליעזר – כי תלך עמנו תחשב במדרגה זו ולא תהיה בגדר נר לפני החמה ולבנה.

לדברי ר' יהושע – ירצה שתעמוד במצב זה גדול בעינינו.

מהו "הטוב ההוא"? 3

"והיה הטוב ההוא" – לדברי ר' אליעזר שרצה ללכת ולחזור אמר אליו אין נכון ללכת ולחזור כי אני רוצה שתהא מצוי בעת אשר ה' יתן הטוב לעמו כדי שניטיב לך בחלק היפה ממנו. אשר לא כן אם לא תהיה מצוי בעת חילוק הארץ ונתרצה על הדבר. אלא שאתר זמן כשראה שנגזרה גזרה על ישראל להתעכב במדבר ארבעים שנה הלך לעשות דברו הטוב לגייר בני עירו וחזר ונמצא בעת הטבת ה' לישראל כמאמר משה.

לדברי ר' יהושע גם כן נתכוון לומר לו שלא יראה בעיני עצמו היותו גר שיהיה במדרגה שפלה מהעם. שיורה שחפץ ללכת במקום שיש לו מכירין. לזה אמר לא כן הוא אלא עם כולנו יחד שלא יחשבוהו במדרגה שפלה מהם. ועוד שיהיה לו חלק הטוב והמובחר שבחלקים.

אור החיים

מהו "הטוב ההוא"? 4

"והיה הטוב ההוא" – אחר שנשיג טובה מאיתך נוכל לתת גם אחוזת נחלה, וזה היה תשובה על משמעות טענה של יתרו.

הנצי"ב

מהי משמעות הפנייה ליתרו?

יש חשיבות יתירה לבקשה זו שמשא פונה בה אל חותנו ואחר כך כתב אותה לדורות עולם, כי הבקשה שחותנו יסייע להם בבינתו ובבקיאותו בטיב הקרקע יש בה כדי להביא אותנו לידי הערכה נכונה של שליחות משה. שהרי כבר ראינו שעצת הארגון של יתרו מוכיחה שלא היו לו למשה הכשרונות הארגוניים הדרושים למחוקק הבונה מדינות. וגם העובדה המסופרת כאן מזימה את כל סיפורי הבדים על בקיאות משה באורחות המדבר שלפיהם הפלא האלוקי של מסענו במדבר הוא רק תוצאה של מנהיגות פקחית ומחוכמת. משה שהיה זקוק לעצת חותנו כדי לארגן את מערכת השיפוט וכדי להתקין כהלכה את המחנות. והוא רשם את שני אלה לזכרון עולם בעמו. איש זה לא הנהיג את עמו ולא נתן לו תורה אלא ככלי שרת בידי ה'. רחוק היה מלשוות לעצמו הילה של בינה על אנושית וכח לחלל פלאים.

רש"ר הירש

מהו "הטוב ההוא"? 5

"והיה הטוב ההוא" – רק הייתה כוונתי שעל ידי שתהיה לנו לעיניים נשיג טובה מאת ה' שזה תצמח על ידי טיב עצתך בהטוב ההוא בעצמו וניטיב לך כי אתה תהיה המסבב הטוב ההוא ותהיה המזכה את הרבים.
מלבי"ם

מדוע זכה יתרו לחדש פרשה זו?

וראיתי לתת לב איך זכה יתרו שתכתב על ידו פרשה זו והן אמת כי הוא כיבד משה עבד ה' והנה שכרו שכבדו ה'. אלא היה ה' יכול עשות לו דרך כבוד אחר לא בדרך זה שיראה חס ושלום כפחות ידיעה בעם ה' עד שבא כהן מדין והשכילם.

להראות ה' את בני ישראל הדור ההוא וכל דור ודור כי יש באומות גדולים בהבנה ובהשכלה. וצא ולמד מהשכלת יתרו בעצתו ואופן סדר בני אדם אשר בחר. כי יש באומות מכירים דברים מאושרים כי לא באה הבחירה בישראל לצד שיש בהם השכלה והכרה יותר מכל האומות. "וזה לך האות" – השכלת יתרו.

לא ברוב חכמת ישראל והשכלתם בחר ה' בהם אלא לחסד עליון ולא חיבת האבות. ויותר יערב לחיך טעם זה למאן דאמר יתרו קודם מתן תורה בא. כי נתחכם ה' על זה קודם מתן תורה לומר שהגם שיש באומות יותר חכמים מישראל אף על פי כן אותנו הביא ה' אליו יבחר בנו. ועל זה בפרט עלינו לשבח לאשר בחר בנו מצד חסדיו.

אור החיים

דברים נוספים בהקשר לדמותו של יתרו כפי שהופיעו בגליונות אחרים (שמות – יתרו תשס"ט, תש"ע)

האם יעשה משה בעצת חותנו ללא רשות הקב"ה?

ודאי משה לא יעשה דבר זה עד שיצווה לו ה' וצריך הוא להמלך בגבורה תחילה. "אם תעשה את הדבר הזה" – ללמדם תחילה חוקי האלוהים ותורותיו אז "וצוך אלוהים" – יכול להיות שיסכים הקב"ה על ידך, אבל קודם זה ודאי לא יסכים.

מה הקשר בין מצוות הדיינים ויישוב הארץ?

בזכות מינוי הדיינים יבוא כל העם הזה על מקומו המיוחד לכל העם והיא אדמת ישראל. לשם יבוא כל העם בשלום.

החמס מקלקל הארץ וגלו בעבור העדר המשפט.

הוציא את משה מן הכלל כי כבר נגזר עליו שמשנה לא יביא שמה.

כלי יקר

מה היחודיות הגדולה של משה בכך שלא הוא יעץ וביצע את התכנית למינוי הדיינים?

מאלפים ביותר הם הדברים על אודות המוסד הממלכתי הראשון הזה שכוון בעם ישראל סמוך למתן תורה. כה קטן היה שיעור קומתו של משה עצמו כמחוקק וכה דל היה כושרו כמארגן. עד שהוצרך ללמוד את ראשית היסודות של מוסד ממוסדות המדינה מפי חותנו. האיש משה עמל ויגע עד לעיפה ולא הסדיר מעצמו מוסד כה מתקבל על הדעת או מוסד דומה לו, שהיה טוב לעצמו לעם ולעניין. איש זה שנזקק לעצתו של יתרו במינוי השופטים – לא הוא בדה מליבו חוקים ומשפטים ונתנם לעם. איש זה לא היה אלא נאמן בית ה' ורק את דבר ה' הגיד לעמו – ותו לא.

רש"ר הירש

מדוע לא משיב יתרו לבקשת משה בספר במדבר?

זה שלא השיב יתרו למשה על בקשתו "והיית לנו לעיניים" נראה שקיבל דבריו ועשה כרצונו ולא עזבם.

יתכן כי במות משה חזר לארצו הוא או בניו. ויתכן שהלך ולא חזר.

רמב"ן

מה שבחו של יתרו?

לאיזה עניין יחסו בייחוס "כהן מדין" שאין זו מעלה אלא ירידה ומן הראוי שלא תזכרנה?

ואולי כי יכוון שבח האיש שהגם שהיו לו ב' בחינות שהם היותו ראש למדין ואדוק לעבודה זרה אף על פי כן עשה ב' דברים נגדיים והפכיים. כנגד היותו כהן גדול אמר חותן משה, שנתחתן לאדם שלא נועדה לו גדולה עדיין. וכנגד היותו אדוק לעבודה זרה כמשמעות המובן מתיבת כהן אמר הכתוב "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוקים". ודבר זה אין בו חידוש ומעלה גדולה באמור כן גוי אחד לקובעו בתורה, אלא באמצעות מה שקדם ליחסו בשם "כהן מדין". דבר גדול הוא שכהן אומה אחת מהם ובהם יעיד על הבל יפצה פיהם.

מדוע הודגש כי היה "כהן מדין"?

"כהן מדין" – באמצעות כן השיג לדעת כל אשר עשה ה', כי לאנשים הגדולים יתגלה ויוודע הכל בצדק בלא תוספת וגרעון. מה שאין כן לשאינם גדולי המלכות, הגם שיוודע להם החדשות לא ידעו כל הדברים הנעשים.

מהו "כל אשר עשה"?

"את כל אשר עשה" – גם זה יגיד שבח האיש שהשתדל לדעת כל פרטי המעשים, וזה יגיד כי אהב את יעקב שהלא תראה איש שונא לרעהו יקוץ בהגדת שבחיו וטובו ויחדל מדעת מצבו הטוב. אשר על כן אהוב לאהובו ורשם ה' בדתו כי זה האיש אוהב את ישראל.

לא הספיק לו מה ששמע מהנפלאות כי יתלה שהסובב הוא פחזותו של פרעה שהתריס כנגד שלוחו של מקום, לא לצורך הצלת ישראל כי לא היה ה' טורח כל כך בשבילם. וכפי זה אין בטחון לישראל מעמים אשר יקומו עליהם. לזה אמר הכתוב ששמע מלחמת עמלק. לצד ששמע כל אשר עשה ובכלל זה מלחמת עמלק בזה הצדיק כי כל המופתים לא היו אלא למעלה ולחיבת ישראל להוציאם ובשבילם עשה כל אשר עשה ושמיעת עמלק יגיד.

אור החיים

מה הקשיים במעשה יתרו?

"וישמע יתרו" – בא להציע מה הניע את לב יתרו לצאת ממדין אל המדבר ולהביא את בניו אתו. שהלא מנימוסי הכבוד היה ראוי שמשה ישחר פני חותנו והוא ישלח אחר אשתו. זאת שנית הלא משה שלח את אשתו בגט פיטורין. ואיך הכניע את עצמו להביא לו אשתו ששלחה ונפרדה מאיתו.

הגם שיתרו היה כבודו גדול שהיה כהן במדין והגם שהיה חותן משה ומהראוי היה שימתין עד שמשה יחלה פניו, בכל זאת בא אל משה. וראה שמשה הוא הקדוש שבו בחר ה' ושכל הניסים נעשו בזכותו. ועל ידי זה ראה להכניע לפניו איש האלוקים.

מה למד יתרו על שילוח ציפורה?

"הוציא ה'" – בזה ראה שמה ששלח את ציפורה מאיתו היה לתכלית נכבד להוציא עם נגש ונענה מעבודת פרך, ולא משנאתו אותה שלחה רק לצורך עניין גדול מאוד.

מה למד יתרו על האלוקים בעולם?

יתרו היה כהן לאילי מדין והאמין עד עתה ככל עמי קדם שיש אלוהות רבים וכל אחד מושל על דבר מיוחד כי לכל כח מכוחות הטבע היו מייחסים אליל מיוחד. רק שיתרו האמין שיש גבוה מעל גבוה מושל על כולם. ועל הניסים הפרטיים שנעשו למשה ולישראל מהורדת המן והבאר ונצות עמלק זה ייחס לאלוקים שהם הכוחות הפרטיים המושלים ופועלים, זה על הלחם וזה על המים וזה על המלחמה. אבל על יציאת מצרים שהיה ביד חזקה ובזרוע נטויה באלוהי מצרים עשה שפטים. על זה שמע כי הוציא ה' את ישראל ממצרים שזה נעשה על ידי אלוקא דאלוקיא המושל על כל הכוחות שהוא שם הווייה.

מלבי"ם

כי מעת התחבר יתרו את משה הודיעו תעודת ישראל בעולם לפרסם הוויתו בעולם וזה לא היה אפשר כל זמן היותם במצרים ועתה כשיצאו ידע כי הוציא ה' היינו לפרסם כבודו והוויתו בעולם.

הנצי"ב

מה המיוחד במשיכת יתרו אל ה'?

בניגוד לעמלק נמשך כהן מדין שהיה בעל מחשבה על ידי הניסים והנפלאות האלה אל ה' ומה גם שהיה חותן משה וזה הוסיף בעיניו עניין מיוחד למאורעות האלה. רש"ר הירש

מדוע מודגש וחוזר הכתוב ומודיע כי יתרו היה "חותן משה"?

"ויקח יתרו חותן משה" – לצד שהיה חותן משה מצא עשות ככה שהלך להר האלוקים. שהניחוהו מיראתו של משה כי נפלה אימתו על כל העמים. אבל זולת זה היו מונעים אותו מלכת לכפור באמונתם. ומה גם שחשוב הוא בעיניהם ותמצא שכל אומה תחייב מיתה לכופר באמונתם. ולצד היות יתרו לחותן משה היא שעמדה לו. ואולי כי הגם שהיה ליתרו כינוי של גדולה ליקרות כהן מדין מאס בכינוי זה ולקח לו כינוי "חותן משה".

אור החיים

מהי מטרת בואו של יתרו ומדוע סדר המשפחה כך?

"ובניו ואשתו" – אין ברצונו של יתרו להטריד את משה או ליפול למעמסה עליו. משה שלח אליו הביתה את אשתו ובניו. והרי אפשר שעדיין אינו במצב שיוכל להחזיקם אצלו. משום כך רצה יתרו שבתו ונכדיו יישארו עדיין אצלו. והוא בא אל המדבר לא כדי להביאם אל חתנו, אלא מתוך געגועים אל ה' ומתוך געגועים אל חתנו. אלא שהמקרא מוסר את הדברים כהוויתם מבחינתו של משה. יתרו היה חותן משה, הבנים היו בניו וציפורה היתה אשתו, לפיכך נזכרים כאן הבנים לפני האשה. רשימת בני המשפחה פותחת בלאו הכי בחותנו ובסוף הרשימה באה אשתו האהובה בבחינת אחרון אחרון חביב.

רש"ר הירש

מדוע מדגיש יתרו "אני חותנך"?

"אני חותנך" – אני בא בפני עצמי להתגייר ולחסות תחת כנפי השכינה. ואשתך בפני עצמה ועל כן אמר במדרש שה' אמר למשה שיקרב אותו כי הוא גר צדק וסמכוהו.

מלבי"ם

מהי אמירת יתרו?

"ויאמר יתרו" – משה וכל ישראל לא ברכו עד גמר הגאולה והיא קריעת ים סוף ואז אמרו שירה והיא הברכה, אבל יתרו אמר הברכה בלשון הרגיל.

הנצי"ב

מהו "כי בדבר אשר זדו"?

את גדולת ה' הכיר לדעת דווקא מתוך אותם ניסים ונפלאות שהוכיחו, כי מזימותיהם הנסתרות של המצרים כלפי ישראל היו גלויות וידועות לעיני מחולל הניסים. עתה ידע יתרו כי כל מכות מצרים היו קשורות ביחס הדוק אל "העבדות" "הגרות" "העינוי" – אשר זדו עליהם.

המכות האלה גילו אפוא את מידותיו של הקב"ה – לא רק כמי שכוחו עליון על הכל, אלא כמי שענינו חוזרות אל חדרי בטן בני אדם, העמים והשרים והוא מעצב את גורלם על מנת ללמדם ולחנכם.

רש"ר הירש

מדוע הקריב יתרו "עולה וזבחים"?

"ויקח יתרו חותן משה עולה וזבחים" – היה כל זה טרם בואם אל הר סיני.

יתכן שהיה זה אחר שעמד עמהם ימים רבים ונתגייר במילה וטבילה והרצאת דמים כמשפט.

מדוע בא אהרון לאכול לחם עם יתרו?

"ויבוא אהרון וכל זקני ישראל לאכול לחם" – עמו ביום חתונתו כי חתן דמים הוא.

רמב"ן

מדוע הקריב יתרו "עולה וזבחים"?

זבח יתרו לאלוקים על כל הטובה והיה שמח וטוב לב ונתן הודיה לשמו יתברך על כל הטובות אשר היטיב עמהם. אבל לא שמח על מפלתן של מצרים שנעשו בשם המיוחד, על כן לא זבח לשם המיוחד ובזה הראה מחשבתו כי היה מיצר על אובדן של מצרים. לכן נקט "ויחד" שיש במשמעו לשון שמחה ולשון חידודין כי על כל הטובות של ישראל שמח ועל אובדן של מצרים נעשה בשרו חידודין.

כלי יקר

מדוע הקריב יתרו "עולה וזבחים"?

"ויקח יתרו" – כי נתגייר והקריב עולה שמביא הגר ונכנס לברית במילה וטבילה והרצאת דמים.

היכן הקריב יתרו את קורבנותיו?

למאן דאמר שבא לאחר מתן תורה והיו הקורבנות במשכן ה' ולמאן דאמר קודם מתן תורה בא – הקריב על המזבח שקרא שמו ה' ניסי. מלבי"ם

מדוע הקריב יתרו "עולה וזבחים"?

"ויקח יתרו" – הקנין ותכלית שרצה בקרבנו אלו היה בשביל זה הענין של אלוקים. ומתחילה יש לדעת דעולה ושלמים אף על גב שבאין נדבה מכל מקום הם מרצין.

הביא שלמים לתכלית שם אלוקים שהוא הדין שגם הוא מביא שלום.

עולה הביא כדי להשיג דעת אלוקים בכח הדין. ויבואר בסמוך שנתקיים מבוקשו בשלמות.

הנצי"ב

מדוע הקריב יתרו "עולה וזבחים"?

"עולה וזבחים" – קורבנות של התמסרות וקורבנות של שמחה.

"לפני האלוקים" – ששמחת הנאה הראויה לרצון ה' – היא עצמה עבודת ה'. ואדם המקריב קרבן שלמים מוזמן אל שולחן ה' כביכול האכילה היא לפני ה'.

רש"ר הירש

הגליון לכבוד נשואי בננו יוני עם טלי י"ג סיון תש"ע